

De impact van impact op de cultuursector

De term 'impact' zoemt al een tijdje rond en wordt te pas en te onpas gebruikt. Alsof iedereen denkt: als ik dat woord maar gebruik, zit ik nu wel goed bij mijn aanvraag/verantwoording/persbericht.. noem maar op. De Impacttiendaagse, georganiseerd door het Fonds Cultuurparticipatie, de Boekmanstichting, het Impactcenter van de Erasmus Universiteit en Rainbow Creator, probeerde het kaf van het koren te scheiden. Is dat gelukt of is de verwarring toegenomen?

Van de ene naar de andere verwarring

Aan het eind van de slotconferentie van de Impacttiendaagse, gericht op beleidsmakers en onderzoekers, was de verwarring voelbaar: er zijn veel mogelijke invullingen van het begrip impact voorbijgekomen, nog meer methoden om met impact te werken en talrijke waarschuwingen om rekening te houden met de diversiteit binnen de sector. Toch was dat een heel andere verwarring dan aan het begin van de tiendaagse. Tijdens de startconferentie, georganiseerd door het Fonds Cultuurparticipatie, werden veel en zeer verschillende voorbeelden gepresenteerd van projecten en activiteiten waarbij kunst de noemer was waaronder instellingen en kunstenaars iets proberen te betekenen voor de samenleving. Het begrip impact kwam vaak voorbij, maar werd, op een enkele keer na, nauwelijks geduid. Daar waren vooral actievelingen voor wie het vanzelfsprekend is om maatschappelijk van betekenis te zijn en die dat lieten zien. Ik sprak deelnemers die tegen het eind van de dag nog geen idee hadden wat impact eigenlijk betekende en wat ze met het begrip moesten, maar vooral geïnspireerd raakten en zich ondersteund voelden door de getoonde projecten en elkaar.

Twee doelgroepen, twee soorten verwarring

Wat is impact?

Even voor de duidelijkheid, waar hebben we het over? Als je een activiteit begint, stop je er iets in (input in uren, tijd, geld), daarmee organiseer je activiteiten (voorstellingen, workshops, etc.) en die hebben resultaat (output: aantallen activiteiten, bezoekers/deelnemers). Impact gaat over het verschil wat je hebt gemaakt bij individuele deelnemers/bezoekers, bij groepen en/of in sociale systemen (er is iets veranderd in de houding van mensen, mensen werken samen die elkaar voor die tijd voorbij liepen, er ontstaan nieuwe verbanden in de buurt). Impact kun je jezelf alleen toeschrijven als het gaat om verandering die dankzij jouw activiteiten is ontstaan, niet als die ook zonder jou heeft plaatsgevonden. Bovendien, impactgericht werken heeft ook weerslag op je manier van werken, op je organisatie. Dat is de impact van impactgericht werken, je leert van wat en hoe je je activiteiten inricht en uitvoert. Uiteindelijk gaat het om wat je bereikt hebt, niet om de activiteit zelf.

Waarom nu?

De druk om de maatschappelijke waarde van kunst aan te tonen is er al langer en lijkt alsmaar te groeien. Zeker in het huidige politieke klimaat zien beleidsmakers in de cultuursector die maatschappelijke waarde steeds meer als legitimatie voor het ondersteunen cq subsidiëren van kunstuitingen, zowel op landelijk, provinciaal als op lokaal niveau. En die druk wordt vertaald naar subsidievoorwaarden en verantwoordingshokjes. Wat vervolgens zorgt voor irritatie en tegenzin bij instellingen en kunstenaars. Deze bureaucratische invulling van impact zorgt voor nog meer regeldruk en komt nog eens bovenop de bestaande verantwoording van resultaten: aantallen voorstellingen/workshops, deelnemers, omzet, bestedingen, etc.. Waar eerst gedacht werd subsidie te kunnen legitimeren met aantallen, ontstaat nu de behoefte om het te hebben over 'waar het echt over zou moeten gaan', namelijk het effect van al die activiteiten, de impact. Wat betekent kunst en cultuur nu echt voor Nederland? Wat heeft de samenleving eraan?

Dat levert echter twee problemen op: ten eerste komen er regels en vragen bij en gaat er niets af en ten tweede is er nog geen duidelijk begrippenapparaat om impact te beschrijven, laat staan te meten.

Discussielijnen

De discussies tijdens de twee conferenties en in de tussenliggende activiteiten leken te verlopen langs 5 lijnen:

1. De discussie gaat al snel over verantwoorden versus leren en verbeteren. Zolang de nadruk ligt op het beantwoorden van vragen over gerealiseerde impact en het aankruisen van hokjes, verdwijnt al snel de energie om het over de inhoud te hebben. Er is wel behoefte om te reflecteren op al dan niet behaalde impact, die al dan niet van tevoren bedoeld was en/of er sprake was van positieve of negatieve impact. Maar bij verantwoording verdwijnt de openheid om het hierover te hebben, laat staan dat op dit moment de kennis aanwezig is om het er op een goede manier

over te hebben.

2. Kun je impact meten? Als het om gewenste veranderingen bij mensen en groepen gaat, zijn er standaard vragenlijsten beschikbaar, en als iedereen die zou gebruiken, kun je de resultaten vergelijken en benchmarken (zie bijvoorbeeld www.takso-outcomes.com). Maar wat zie je dan over het hoofd? Gaat het bij kunst niet juist om het onverwachte, om het afwijkende? Steeds meer wordt aangeraden om op zijn minst een mix van kwantitatieve en kwalitatieve methoden te gebruiken. Gemiddelden van metingen zijn indicaties voor verandering, maar zeggen tegelijkertijd zo weinig. Er zijn veel creatieve en participatieve manieren beschikbaar om ieders ervaringen naar boven te halen (foto's, tekenen, creatief schrijven, dagboeken, focusgroepen, ...). En juist die ervaringen maken impact inzichtelijk en navoelbaar.
3. Pas aan het eind bedenken dat je impact wilt meten of beschrijven, is te laat. Als je niet weet wat je wilt bereiken, weet je ook niet of je daarin geslaagd bent. Bij veel participatieve activiteiten waarin de doelgroep (jongeren, bewoners, cliënten, ...) onderdeel is van zowel proces als resultaat, heb je belang bij een aanpak waarbij je onderweg meteen begint met leren. En dat zo te doen dat je ook de onverwachte en onbedoelde effecten kunt opmerken.
4. Impactgericht werken is een strategische keuze, niet een financiële. Met name kleinere instellingen en kunstenaars denken vanuit hun beperkte financiële mogelijkheden en beginnen er niet aan. Wat daarbij niet helpt, is hun afhankelijkheid van korte projectsubsidies, waardoor een lange termijnperspectief ontbreekt. Juist dat lange termijnperspectief is noodzakelijk wil je meer bereiken dan kortdurende impact. Met name voor hen (maar niet alleen voor hen) zou het handig zijn om een landelijke plek in te richten met eenvoudige manieren om impact vast te leggen. Overigens valt niet te ontkennen dat het nu vooral grotere gesubsidieerde instellingen zijn die impactrapporten maken. Tekenend is dat OCW nu 5 pilots gaat starten om impactmethoden te onderzoeken en dat deze alleen toegankelijk zijn voor BIS-instellingen. Logisch omdat OCW met deze instellingen een directe relatie heeft, maar het is het zoveelste voorbeeld van het Mathaeus-effect: wie al veel heeft, zal meer gegeven worden.
5. Een creatieve en politieke invalshoek komt van het [Creatures-project](#), een meerjarig Europees onderzoek naar tientallen creatieve praktijken. Dit project benoemt 9 aspecten van impact, waarvan 2 opvallende: empowerment en subverting. En volgens een korte enquête in de zaal komen juist deze twee aspecten tot nu toe het minst voor in impactstrategieën. Wat de vraag opwerpt of deze aspecten niet meer aandacht moeten krijgen bij maatschappelijke impactstrategieën, bijvoorbeeld bij projecten die gericht zijn op het versterken van bewegingen van onderop bij urgente maatschappelijke transitie's?

Interessante ontwikkelingen

Ik licht er een paar uit:

[Bureau Ruimtekoers](#) is een interessante kleine organisatie die impactleren heeft ingebouwd in de manier van werken. Onderdeel van elk project zijn een georganiseerd maakproces in combinatie met een leerproces. Het is een club die zich heeft ontwikkeld van een jaarlijks community-art festival naar een projectenbureau waarbij social design wordt ingezet om het werk te structureren en de kwaliteiten van kunstenaars om de activiteiten te laten slagen. Bij elk project betrekken ze makers, gebruikers, een lokale partner en beleidsmakers en proberen ze hun projecten te herhalen om ze sterker te maken en, waar mogelijk, uiteindelijk zelfstandig of elders ondergebracht continuïteit te laten krijgen.

Al jaren werken documentairemakers aan maatschappelijke impact. Er worden hele impacttrajecten gekoppeld aan documentaires als bijvoorbeeld [Klassen](#) en [Schuldig](#) die de discussie aanjagen over hun onderwerp om verandering in gang te zetten samen met maatschappelijke partners. Dat gebeurt grotendeels met onbetaalde uren. Die ervaring wordt nu ingezet in een nieuw trainingsprogramma voor verhalen vertellende veranderaars (dus ook van buiten de AV-sector), [Impact-Lab](#). En er is een haalbaarheidsonderzoek gaande naar een fonds om dergelijke impactprojecten te financieren. Een ander haalbaarheidsonderzoek naar een fonds wat gaat investeren in sociale creatieve ondernemingen is net afgerond en daarover komt binnenkort meer naar buiten.

Nog een nabrander: radicaal rechts weet heel goed wat het wil met kunst en cultuur. Het moet veel nationalistischer, regionaler en meer gericht op erfgoed. In Hongarije en Slovenië zie je bijvoorbeeld dat ultrarechtse regeringen meteen beginnen met het vervangen van directeuren van grote cultuurinstellingen en het korten of afschaffen van subsidies voor moderne kunst. Ook bij de start van het nieuwe Europese Parlement probeerde extreem rechts onmiddellijk het voorzitterschap in handen te krijgen van de cultuurcommissie, wat gelukkig verijdeld is. De cultuursector roept voortdurend dat kunst en cultuur het fundament is van de samenleving en alle mensen verbindt, maar vindt daarmee weinig gehoor onder de bevolking. Het wordt tijd dat een beter verhaal wordt ontwikkeld wat recht doet aan de kunstenaars die met name op lokaal niveau mensen bereiken en maatschappelijk impact maken. Alleen lijken daarop noch de inspanningen noch het budget gericht te zijn en mist de cultuursector wederom een [kans](#).

Conclusie

Nadenken over wat je daadwerkelijk bereikt met je artistieke en creatieve activiteiten gebeurt uiteraard al veel langer. Het goede van deze Impacttiendaagse is dat veel van het doen en denken over impact bij elkaar gebracht werd, en dat het tegelijk duidelijk werd dat er nog veel kan en moet gebeuren:

- meer aandacht voor het opsporen van impact op een kwalitatieve manier, niet alleen kwantitatief, op maat voor verschillende sectoren en soorten instellingen en kunstenaars
- bij eventuele verantwoording over impact mag het zeker niet alleen gaan

over cijfers,

- er is nog veel empowering nodig is voor kleinere instellingen en kunstenaars, want zij zijn vaak al jaren actief zonder veel ondersteuning en bieden de beste kans om een echt verbindend verhaal te vertellen en een plek te ontwikkelen waar verschillende methoden van impact vergaren en vertellen te vinden zijn
- stappen zetten om op een meer eenduidige en duidelijke manier een verhaal te vertellen over de maatschappelijke impact van kunst en cultuur.

Ja, er is nog steeds verwarring, maar de tijd is rijp voor actie.

